

Pensar les relacions Àfrica-Europa en el context post-Cotonou

Nicolás Berlanga Martínez, Viviane Ogou

Fotografia: "Camo", [Thandiwe Muriu](#)

L'Europa que l'Àfrica necessita al segle XXI

Nicolás Berlanga Martínez

Resulta difícil atribuir l'autoria de l'afirmació que els acords estan per incomplir-los. Segons la meua opinió, tot és més simple: els grans acords entre la Unió Europea (UE) i els països africans representen una declaració de grans principis, la majoria d'ells precursors d'una cultura positiva de les relacions internacionals i en favor de respostes concertades als grans reptes del nostre present (el que anomenem «multilateralisme»). Però el dimoni s'amaga en els detalls i aquests es negocien quan toca. I a més evolucionen en el temps.

En aquest sentit, l'acord de Cotonou de principis del segle XXI va constituir l'agenda comuna més progressista que hi havia entre dos continents en aquell moment, possiblement superada per cap altre document fins ara. El nou acord que li seguirà, ja negociat tot i que encara no firmat i ratificat, s'alimenta d'aquell text, encara que reflecteix també els canvis geoestratègics de les últimes dècades i, per tant, introdueix matisos en els valors i en els interessos de les parts. Continua sent un text equilibrat i positiu, que deixa prou marge en els temes importants per donar espai a la negociació davant de les dificultats que apareixeran durant la seva implementació.

Encara que sigui de manera superficial, convé ressaltar la dificultat per anticipar la realitat del continent africà en els pròxims cinc o deu anys: Arribaran a trobar-se els veïns del Magrib entre si? Es cosiran les relacions entre el nord de l'Àfrica i a l'Àfrica subsahariana? Fins on contaminarà el gihadisme la vida dels països del Sahel i el Golf de Guinea? Aconseguirà Nigèria representar un sol país, o les seves desigualtats geogràfiques, ètniques i socials el sumiran en el conflicte? Com es gestionaran les transicions en països autocràtics de l'Àfrica central amb dirigents octogenaris? Triomfarà la transició al Sudan, aprendran els dirigents etiòps a solucionar les seves diferències pel diàleg, assolirà Somàlia l'estabilitat que permetrà als seus emprenedors donar esperança als ciutadans? Podran Àfrica del Sud i els seus veïns transmetre una cultura de desenvolupament inclusiu que doni esperances a la resta?

I això sense esmentar la revolució tecnològica en curs, la demografia que inunda de joventut les societats africanes, la urbanització que desafia al medi ambient i la provisió de serveis socials bàsics de qualitat, la postpandèmia COVID que afegeix una prioritat sanitària més a les ja existents, etcètera.

Contràriament al que es pugui creure, en abordar els temes i les diferències sensibles pel diàleg es construeix un espai comú on conviure

L'Europa de l'acord post-Cotonou no és tampoc la mateixa que la de principis de segle. Els seus estats membres inclouen ara els països de l'est i bàltics, i el Regne Unit no forma part del club. Les institucions europees continuen construint acords amb la dificultat de sempre, augmentada pels reptes del present: la gestió solidària dels fluxos migratoris, estroncar les conseqüències de les dues grans crisis econòmiques dels mercats *subprime* i de la pandèmia, l'aparició en el debat polític de posicions excloents que miren amb recel als veïns del sud, i d'altres.

En aquest context, les llargues negociacions fins a arribar a un acord produeixen estabilitat entre socis, contràriament al que es pugui creure. En abordar els temes i les diferències sensibles pel diàleg es construeix un espai comú on conviure. Coneixen vostès algun altre gran soci de l'Àfrica que realitzi el mateix exercici, a més amb llum i taquígrafs? Més enllà de les declaracions després de les cimeres bilaterals, dels anuncis de resplendor davant de

les dificultats, les xifres promeses en grans projectes, etcètera, l'afinitat econòmica, social, cultural de les relacions entre l'Àfrica i la UE obren espais que faciliten l'encadellat de la política entre els dos continents.

Fins i tot en el terreny delicat de la migració, per sota dels titulars catastrofistes triomfa el costat solidari de la majoria dels nostres estats i societats davant les crides a la por i el rebuig d'uns quants. Especialment des del 2015, s'han anat teixint una sèrie de diàlegs i iniciatives (els processos de Rabat i Khartum, el pla d'acció de La Valletta, el fons fiduciari per a l'Àfrica, etcètera) que han esquivat els grans titulars, sempre propensos a l'histerisme del curt termini, aportant solucions (parcials, això sí) a un fenomen complex farcit de problemes de governança, desigualtat, desinformació, tràfics il·lícits, explotació, populisme, entre d'altres. Tot això obligant-nos a no girar el cap a la tragèdia diària a la Mediterrània, a Líbia, a la façana atlàntica davant les costes de les Canàries. També en les repatriacions en massa des dels països del Golf o Israel de ciutadans africans, o els focus de racisme amb l'estranger al con sud del continent africà.

Probablement els grans acords entre l'Àfrica i Europa també despullen les debilitats. Convé destacar en primer lloc les carències internes per ambdós costats. La UE mostra dificultats per arribar a consensos en decisions, més instrumentals que de sobirania, que necessiten la unanimitat dels seus estats membres. El model atractiu d'integració regional que representem pot esquerdar-se a força de reiterar les diferències. A l'altre costat, l'agulla de la balança africana assenyala, potser amb excessiva intensitat, els interessos individuals dels estats davant la necessitat imperiosa d'una apropiació regional i continental a través de les seves institucions: les comunitats econòmiques regionals i la Unió Africana. Conjuntament, Europa i l'Àfrica estan obligades a observar els acords euroafricans a través del prisma d'altres socis presents a ambdues ribes de la Mediterrània que, o bé imposen les seves pròpies circumstàncies, o bé modelen els valors i afinen els interessos amb condicionants propis. Els exemples més evidents són el model desenvolupista de pinyó fix que ve d'Orient o el centrament en la seguretat de l'altre costat de l'Atlàntic. Encara que ambdós poden resultar atractius per a alguns dirigents africans, és evident que incorporen menys ambició que les intencions del diàleg euroafricà de donar veu a la societat civil, de lluitar contra les desigualtats de gènere o promoure el respecte al medi ambient.

Mirant cap al futur, existeixen almenys quatre pilars de la nostra visió de destinació conjunta que demanden un consens bàsic entre africans i europeus.

- En l'aspecte institucional, els europeus hem de continuar creient en les organitzacions africanes —de vegades contra corrent— i en els avantatges a llarg termini dels grans acords, com el que propugna una gran zona de lliure comerç a tot el continent africà. És de tots sabut que les fronteres entre països africans es van erigir en molts casos sense el concert dels pobles que les definien; però ara, més de seixanta anys després de les independències, els esforços s'han de centrar en com fer-les irrellevants més que en consolidar-les.
- En qüestions de pau i seguretat, els africans ens demanen suport financer per a ells combatre els seus propis conflictes. La situació de seguretat al Sahel és preocupant,

sobretot per als països implicats, però també per a nosaltres. La Banya de l'Àfrica es pinta en vermell aquests dies, amb la sana excepció de Kènia. Les riberes del Llac Txad o la República Centreafricana ens sobresalten de tant en tant per recordar-nos la fragilitat davant el terrorisme i la barbàrie. Alguns socis com Rússia o els països del Golf Pèrsic s'insereixen en la resolució dels problemes de manera poc transparent, res sostenible i sense ànim de concertació. Les solucions africanes als conflictes a l'Àfrica són una prova de foc per als seus líders: allà on hi hagi compromís i lideratge transparent per reforçar l'estat de dret i la legalitat, la Unió Europea ha de contribuir a les solucions.

- Hi ha una convicció ferma a ambdós costats de la Mediterrània sobre la necessitat d'augmentar les inversions i l'acceleració de la creació d'ocupació. Segons la meua opinió, els obstacles principals per a això són la inseguretat jurídica i la discrecionalitat de l'ús dels béns públics per part d'alguns dirigents, que s'acompanyen per pràctiques corruptes de multinacionals o socis. La Unió Europea mobilitza a poc a poc els seus instruments per respondre a aquest repte, que no requereix només diners sinó reformes legals i divisió de poders i l'acompanyament de formació professional que produeixi els beneficis esperats per a tothom.
- I finalment la cultura i el patrimoni. L'Àfrica no pot construir-se sobre l'oblit. La indústria cultural a Europa proveeix més llocs de treball que l'automobilística. Les nacions africanes que més creixen no són aquelles que tenen més recursos naturals, sinó les que han progressat més en el sector serveis. Com en el tema de les fronteres, el debat sobre la restitució de béns culturals pot ser superat sense estridències mitjançant el partenariat, l'agermanament d'iniciatives, els projectes conjunts que dilueixin el concepte de propietat i enalteixin els beneficis mutus, econòmics i de coneixement.

En definitiva, val la pena l'esforç de plasmar en un acord els punts de trobada dels nostres dos continents, i fer-ho en un procés que concedeixi temps i espai a la negociació i el debat. Hi haurà sobresalts en el procés de firma i ratificació, encara que difícilment faran variar el rumb definit en el resultat final, que s'inspira en dècades de treball comú i en el mestissatge creixent de les nostres societats, per la immigració i també per l'augment d'intercanvis entre ciutadans que les noves tecnologies no han fet més que augmentar.

Què demana l'Àfrica a la Unió Europea?

Viviane Ogou Corbi

És un desafiament respondre a la pregunta de què demana l'Àfrica a la Unió Europea (UE),

perquè no existeix una Àfrica políticament unida amb una veu comuna que orienti les seves peticions a la UE. Encara que la Unió Africana (UA) hagi adoptat una posició continental comuna [1] per a les negociacions post-2020, no pot ser portaveu dels 55 estats membres i dels seus bilions de ciutadans, perquè la unió política africana encara ho és en potència.

Gairebé vint-i-dos anys després de firmar-se els Acords de Cotonou, l'ordre mundial s'ha reconfigurat, anunciant un procés d'emancipació a l'Àfrica. L'aparició de nous actors globals —i la fragmentació de les potències tradicionals— ha brindat al continent més alternatives per poder decidir amb qui associar-se. En conseqüència, la UE està fomentant un canvi estratègic en les relacions amb els seus veïns i amb els països subsaharians presents en les llargues negociacions entre els països de l'Àfrica, del Carib i del Pacífic (ACP).

A part dels acords tractats entre els funcionaris, hi ha peticions dirigides als governs dels estats membres. Així mateix, hi ha peticions expressades per la societat civil, tant del continent com de la diàspora, cada vegada més presents en el debat públic. En aquest article exposo resumidament les sis peticions clau que l'Àfrica i els seus ciutadans fan a Europa.

1. Establir noves bases per a les relacions entre la UE i l'Àfrica

La UA està desenvolupant una complexa estructura institucional i està bastint ponts entre els responsables polítics per promoure la unitat i el desenvolupament a l'Àfrica. Malgrat l'escassetat de fons i les limitacions constitucionals, la Unió ja ha assolit tres objectius clau: arribar a un acord sobre el seu propi programa de desenvolupament, construir l'estructura i el pla d'acció per a una zona de lliure comerç, i negociar l'eix jurídic de les relacions UE-Àfrica. Això reflecteix els objectius de la UA d'ajudar als seus estats membres a posar fi a les relacions entre donants i beneficiaris i de ser considerat un mediador i actor global eficient, alhora que contribueix a què els seus estats membres tinguin capacitat d'autodesenvolupament.

En aquest procés, l'Àfrica espera que Europa sigui un soci respectuós i que limiti la seva interferència en assumptes interns. La UA considera que la millor manera d'aconseguir consolidar la pau, el desenvolupament econòmic o la transició tecnològica, entre altres desafiaments, és construir un diàleg polític multilateral i madur. És a dir, aspira a crear espais de negociació permanents que permetin fer front als reptes que vagin sorgint.

2. Respectar una visió afrocentrica del món

A partir d'una perspectiva afrocentrica del món, els intel·lectuals i governants africans desitgen crear institucions, acabar amb les guerres i activar les economies. L'Àfrica vol crear la seva pròpia mesura per a assoliments i regles, la qual cosa és complex en un món fet a la mesura d'Occident. L'Àfrica demana tenir un espai on poder provar i errar a partir

de les seves cosmologies, les seves tradicions, la seva saviesa indígena i la seva història. És fàcil fer-ho en les arts, la música o l'arquitectura; difícil quant a models de justícia, consolidació de la pau o predominança vital de la UA en algunes crisis; i summament polèmic quant a assumptes com la justícia penal internacional, l'orientació sexual, la identitat o la pena de mort. Com afirma M. Moussa Faki Mahamat, president de la Comissió de la Unió Africana, «només si es reconeixen i accepten aquestes diferències, i existeix una comunicació honesta, podran suprimir-se els obstacles que entorpeixen la cooperació entre nosaltres» [2].

L'Àfrica vol crear la seva pròpia mesura per a assoliments i regles, la qual cosa és complex en un món fet a la mesura d'Occident; l'Àfrica demana tenir un espai on poder provar i errar a partir de les seves cosmologies, les seves tradicions, la seva saviesa indígena i la seva història

És possible que el continent africà ja compti amb les claus per avançar en el seu propi desenvolupament i seguretat. Tanmateix, als milers d'iniciatives que podrien catalitzar el canvi social a totes les regions els manquen un accés competitiu als fons de la UE a causa de la seva falta d'experiència i d'estructura per complir els requisits de finançament que imposa. Per això bona part del finançament dels ajuts es dirigeix a grans ONGs [3] occidentals que no sempre entenen les realitats i les necessitats de les comunitats africanes igual de bé que les organitzacions locals. La clau de l'èxit en consolidar la pau rau en els agents de canvi locals, com explica Séverine Auteserre a *The Frontlines of Peace*. L'Àfrica demana a Europa que faciliti el finançament a aquestes petites organitzacions locals per poder resoldre els seus problemes. D'altra banda, el continent necessita ajuda per abandonar paradigmes de macrodesenvolupament a favor d'un desenvolupament endogen [4].

3. Reduir asimetries en les relacions comercials

Alguns detractors assenyalen que, després de sis anys d'independència, les relacions entre Europa i l'Àfrica no han facilitat la industrialització del continent. En conseqüència, l'Àfrica vol diversificar la seva producció, els seus compradors i els seus venedors. L'Àfrica vol indústries i preus competitius, i vol oferir als seus propis clients una varietat de subministraments i productes bàsics assequibles. L'objectiu principal de les negociacions entre la UA i els països de l'ACP apuntava a reduir la dependència de les exportacions de productes bàsics i incentivar més la producció local, segons el previst a l'acord de la Zona de Lliure Comerç Continental Africana. Per a això, l'Àfrica demana a Europa que propiciï la inversió en desenvolupament, i que ajudi a afavorir l'adquisició de les competències necessàries i la transició cap a economies digitals verdes [5]. Així mateix, exigeix que es reconeguin les asimetries que hi ha en les seves relacions comercials —establertes com si fossin socis iguals, quan no ho són—, a fi de desenvolupar una aliança econòmica d'acord

amb les necessitats africanes per a un desenvolupament eficaç.

4. Crear marcs de migració generosos

Els països africans demanen que els marcs migratoris siguin més generosos, que comptin amb vies legals i facilitin la readmissió d'aquells ciutadans que tornen al seu país d'origen després de ser-los denegat l'asil, o a causa de motius econòmics [6]. Els interessos del continent africà en matèria d'emigració extracontinental no coincideixen amb els de la UE. Per què? En primer lloc, l'electorat dels governs africans és precisament els emigrants. Les repatriacions acordades plantegen un dilema polític per a aquests governs, ja que poden ser impugnats si prèviament han firmat convenis de retorn no voluntari. En segon lloc, les remeses que els emigrants envien als seus països d'origen aporten 32.000 milions de dòlars a les seves economies, mentre que els ajuts al desenvolupament només ascendeixen a 50 milions de dòlars [7]. La UA proposa que les repatriacions siguin voluntàries [8], i demana a la UE que no utilitzi la cooperació per al desenvolupament per negociar els controls fronterers [9].

Més encara, els ciutadans, la diàspora i els descendents d'africans exigeixen: que es respectin els drets humans de les seves comunitats, que existeixin unes condicions laborals dignes, que s'eradiqui el racisme i que es reconegui la contribució dels emigrants africans a Europa. La diàspora africana manifesta que estan desprotegits als països de destinació, que treballen en condicions difícils, que són el blanc dels partits d'extrema dreta i que topen amb barreres estructurals per poder accedir a les oportunitats. Així mateix, els africans demanen que se'ls tracti amb justícia i equitat, tant a ells com als seus descendents.

5. Promoure una justícia climàtica

L'Àfrica només és responsable del 4% de les emissions d'efecte hivernacle, tanmateix, la crisi climàtica posa en perill el desenvolupament socioeconòmic, la pau i la seguretat al continent. L'Àfrica demana a Europa que reconegui les seves necessitats i circumstàncies úniques, assumint les seves responsabilitats, sobretot, reduint les emissions i finançant l'adaptació climàtica i la transició tecnològica, i aplicant els mecanismes acordats als Acords de País [10].

6. Reconèixer, restituir, restablir i reparar

La societat civil i la diàspora africana exigeixen justícia i un reconeixement de tots els actes d'esclavitud, colonialisme, apartheid i holocaust comesos contra la població negra. En especial, reivindiquen la restitució de propietats i una indemnització pels danys causats arran del desenvolupament de sistemes socials i econòmics racistes que han situat al poble africà en posicions d'inferioritat, havent estat utilitzats així mateix com a motor per al desenvolupament occidental, privant-los de qualsevol forma de reconeixement o recompensa. Els africans demanen justícia per a aquests actes i per les desigualtats estructurals se'n deriven.

Un aspecte positiu és que el poble africà ha exercit un paper fonamental en el desenvolupament humà, encara que no es reconegui en els compendis d' història mundial. Ens referim al desenvolupament de les universitats o a la participació dels soldats africans en les dues guerres mundials, així com a la seva aportació a les arts i les ciències en l'actualitat. Un nou discurs sobre el continent i el seu poble permetrà restaurar les relacions. Un nou discurs, no només sobre el passat, sinó també sobre la situació que avui hi ha a l'Àfrica: economies en auge, una joventut urbana intel·lectual, empresàries brillants... És primordial transmetre informació rigorosa sobre l'Àfrica i el poble africà per poder forjar esquemes mentals que permetin millorar les dinàmiques intercontinentals.

En conclusió: establir relacions avantatjoses per a totes les parts

La llista no és *numerus clausus*, més aviat al contrari: una llista oberta que podria desglossar-se en les peticions de diversos actors i estendre's amb més qüestions fonamentals que no poden formular-se en mil paraules. El pes de la història continua afectant les relacions actuals entre els continents, de manera que l'Àfrica exhorta Europa a modificar els paradigmes que encara condicionen la seva manera d'interactuar, a fi de construir relacions propícies per a tots dos i avançar cap a un diàleg polític madur entre continents. Així mateix, l'Àfrica vol enfortir els aspectes més positius de la seva col·laboració per assegurar l'èxit d'una aliança natural, que pugui fer front als reptes més comuns i contribuir a construir conjuntament unes regions pròsperes, inclusives i sostenibles. No hi ha dubte de que l'Àfrica defensa una visió compartida: relacions igualitàries, equitatives, respectuoses, simètriques, interdependents i justes entre l'Àfrica i Europa.

Aquests articles expressen opinions personals que en cap cas poden ser atribuïdes a les institucions a les que els autors desenvolupen la seva activitat professional.

REFERÈNCIES

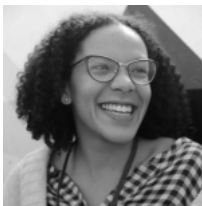
- 1 — Comissió de la Unió Africana (2018) *Press Release: The African Union Executive Council adopts the African Common Position for Negotiations of a new cooperation agreement with the European Union*. Addis Abeba: African Union [[Disponible en línia](#)].
- 2 — Madu, U. (2020) "What does Africa want from the EU?", *IPS*, 20 March [[Disponible en línia](#)].
- 3 — Zee, B.v.d. (2015) "Less than 2% of humanitarian funds go directly to local NGOs", *The Guardian*, 16 October [[Disponible en línia](#)].
- 4 — Handy, P., Kenhago, O. (2020) *Le désir exprimé par les deux parties d'œuvrer à un partenariat stratégique moins vaig centrer sur l'aide pourrait-il se transformer en réalité?* Pretoria: Institut d'Études de Sécurité [[Disponible en línia](#)].

- 5 — Acord de col·laboració entre la [Unió Europea/estats membres de la Unió Europea], d'una banda, i els membres de l'Organització d'Estats de l'Àfrica, el Carib i el Pacífic, de l'altra, 2020.
- 6 — Fox, B. (2020) "EU and ACP finalise post-Cotonou treaty, after two-year delay", *Euractive*, 4 de desembre de 2020 [[Disponible en línia](#)].
- 7 — Tadese, T., Mbiyozo, A.-N. (2020) "Focus on migrant returns threatens AU-EU negotiations", *African Portal*, 2 de novembre de 2020 [[Disponible en línia](#)].
- 8 — Íbidem.
- 9 — Parshotam, A. (2018) "Who wants what? Breaking down the EU and ACP group's positions in the latest CPA negotiations (Part II)", *African Portal*, 14 de setembre de 2020 [[Disponible en línia](#)].
- 10 — Gahouma-Bekale, T. (2021) "COP26 on climate: Top priorities for Africa", *Africa Renewal*, 15 de juliol de 2020 [[Disponible en línia](#)].

Nicolás Berlanga Martínez

Nicolás Berlanga Martínez és funcionari de relacions exteriors del Servei Europeu per a l'Acció Exterior de Brussel·les, i ha estat ambaixador de la Unió Europea a Somàlia i a Togo. També ha estat destinat al Camerun, Kènia i Angola. Actualment coordina els diàlegs amb els socis africans sobre la migració i la seguretat marítima. Col·labora també amb la Universitat de Jaén, dins del diploma de postgrau sobre la cooperació amb Àfrica.

Viviane Ogou

Viviane Ogou és fundadora i presidenta de La Puerta de África, una organització que busca fomentar l'apoderament juvenil, la investigació i la divulgació al voltant del continent africà. Investigadora i activista, es va graduar en Relacions Internacionals i té un Màster en Seguretat Internacional per l'IBEI. Escriu al blog *África Vive* del Consorci Casa África i ha estat Delegada de Joventut al Congrés d'Autoritats Locals i Regionals del Consell d'Europa. També ha sigut portaveu de la delegació de Madrid juntament amb l'Equip Europa i el Parlament Europeu. En col·laboració amb Casa África, coordina la iniciativa Ayoka Fellowship, i ha estat guardonada com a líder emergent de la societat civil. Ha participat en més de 40 conferències sobre afers africans, seguretat internacional i drets humans.